

Magdalena Skoblar

University of York, History of Art department

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

16. 10. 2006.

Nekoliko ulomaka ranokršćanske skulpture iz Novalje

Ključne riječi: Pag, Novalja, ranokršćanska skulptura, plutej, sarkofag

Key Words: Pag, Novalja, Early Christian sculpture, relief, sarcophagus

U radu se razmatraju tri ulomka ranokršćanske skulpture iz Novalje, pronađena na mjestu nekadašnje velike ranokršćanske bazilike posvećene sv. Mariji u Novalji na otoku Pagu. Ulomci se sada nalaze u lokalnoj zbirci Stomorica a riječ je o ulomcima pluteja i sarkofaga. Ulomci pluteja ukrašeni su ranokršćanskim motivima squami i rombova a dosad nije bilo uočeno da pripadaju istoj oltarnoj ogradi. Na ulomku sarkofaga preostala je zanimljiva dekoracija koju čini traka s bršljanovom viticom i tragovima razdijelnog pilastra i kapitel. Dosad se smatralo da je taj ulomak također pripadao ranokršćanskom pluteju, ali pomnijom analizom utvrđeno je da je zapravo riječ o gornjem rubu sarkofaga arhitektonskog tipa kakvi su pronađeni u Aquileji i Novigradu a i inače bili su rašireni na području gornjeg Jadrana.

Godine 1981. Ante Šonje objavio je saznanja i spoznaje o kasnoantičkim spomenicima na otoku Pagu na temelju tadašnje znanstvene literature i svojih višegodišnjih istraživanja.¹ Tom prilikom osvrnuo se kako na poganska, tako i na kršćanska umjetnička ostvarenja iz razdoblja kasne antike, a posebno su naglašena ona koja potječu sa sjevernog dijela otoka, tj. današnje Novalje i njene uže okolice. Riječ je uglavnom o antičkom sloju iz današnjih naselja Novalje, Stare Novalje i Caske, koja se nalazi na mjestu antičke Cisse. Iako su u sva tri naselja pronađeni mnogi spomenici koji pripadaju poganskom kasnoantičkom kontekstu, zasad je samo Novalja pokazala ranokršćansku fazu koja se očituje u tragovima triju ranokršćanskih crkava i njihovih mozaika, otkriću vrijednih relikvijara² te ulomcima istovremene ranokršćanske skulpture.³ Osim dviju grobišnih crkava izvan zidina antičke Novalje i pripadajućih ulomaka njihove liturgijske opreme,⁴ velika ranokršćanska crkva nalazila se i u središtu samog naselja, na širem prostoru oko današnje barokne kapele Gospe od Ružarija. Do sada je otkrivena

prostrana apsida s podnim mozaikom te dijelovi sjevernog broda te velike bazilike.⁵ Osim apside, tijelo crkve nikad nije bilo predmet arheološkog istraživanja a posljednji koji je prikupio saznanja o velikoj ranokršćanskoj bazilici u Novalji na jednome mjestu bio je A. Šonje.⁶ Budući da je titular barokne kapele sv. Marija, pretpostavlja se da je i ranokršćanska bazilika bila posvećena Bogorodici, tim više što su iznad njene apside pronađeni tragovi dviju srednjovjekovnih apsida te je time potvrđen kontinuitet kulnog mjesta.⁷ Sam A. Šonje novaljsku baziliku sv. Marije često naziva *basilica urbana*, iako je dobro poznato da Novalja nikad nije bila *urbs*.⁸ Čini mi se prikladnijim veliku crkvu zvati *basilica intra muros*, što ona zapravo i jest, pogotovo u odnosu na poznate grobišne crkve izvan zidina antičkog naselja.

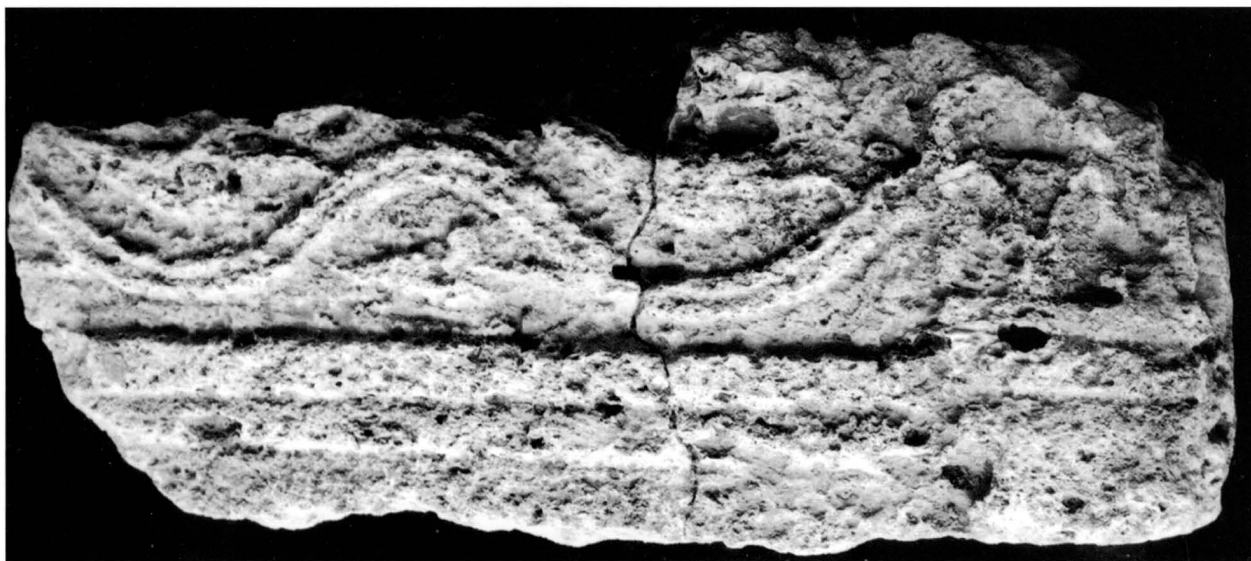
Nabrajajući sporadične nalaze iz različitih razdoblja na području te velike bazilike unutar zidina antičke Novalje, A. Šonje spominje i ulomke ranokršćanskih pluteja, među kojima je jedan čak i mramoran. Međutim, provjera tih



1. Novalja, zbirka Stomorica, ulomak pluteja ukrašen motivom *squama* / Novalja, Stomorica Collection, fragment of a panel with *squam* motif

2. Novalja, zbirka Stomorica, ulomak pluteja ukrašen rombovima / Novalja, Stomorica Collection, fragment of a panel with *loenges*





3. Novalja, zbirka Stomorica, ulomak sarkofaga / Novalja, Stomorica Collection, fragment of a sarcophagus

podataka u zbirci Stomorica pokazala je da taj navedeni ulomak pluteja nije izrađen od mramora, već od vapnenca te da se u zbirci nalazi i srodan ulomak pluteja koji je morao pripadati istoj oltarnoj ogradi. Osim toga, analizom drugog ulomka koji je A. Šonje objavio kao dio ranokršćanskog pluteja, može se ustanoviti da nije riječ o pluteju već o ranokršćanskom sarkofagu. Budući da se o novaljskoj bazilici sv. Marije često iznose paušalna mišljenja koja se temelje samo na "sitnim" nalazima kao što su ulomci ranokršćanske skulpture i tragovi podnih mozaika ili, u najboljem slučaju, na osnovi pronađenih relikvijara, a ne na nalazima zidova, učinilo mi se korisnim analizirati spomenute ulomke kako bi se izbjegle metodološke pogreške u eventualnim budućim interpretacijama.

Ranokršćanski ulomci o kojima je riječ nalaze se u novaljskoj zbirci Stomorica a pronađeni su sredinom 20. stoljeća u gomilama kamenja zapadno i jugozapadno od barokne kapele Gospe od Ru_arija.⁹ Ulomak ranokršćanskog pluteja s motivom *squami* (sl. 1) A. Šonje objavio je već 1969. godine kao ulomak od plavičastog mramora i popratio ga samo crtežom.¹⁰ Međutim, promatrajući ulomak uživo odmah postaje jasno da je to obični vapnenac a ne plavičasti mramor, iako je A. Šonje svoje prvotno uvjerenje zadržao i kasnije.¹¹ Ulomak je obrađen s obje strane. Na prednjoj strani očuvala se rubna profilacija koja se mogla nalaziti i na vrhu i na dnu pluteja. Ostatak površine ukrašen je verti-

kalnim astragalom koji razdvaja dva različita ukrasna motiva. Lijevo od astragala je ostatak motiva *squami*, a s desne strane očuvalo se kvadratno polje s profilacijom, odmaknuto od vodoravnog ruba. Na poledini ulomka očuvala su se izvorne profilacije. Plutej je moguće rekonstruirati: čitava ploha bila je ukrašena mrežom *squami* koja je bila obrubljena profilacijom i astragalom. Na pluteju se moralo nalaziti više takvih mreža jer je kvadratna profilacija poznati klasicizirajući razdijelni element. Ta razdijelna profilacija pokatkad se naziva i uklada, a ranokršćanski pilastri oltarnih ograda često su imali upravo takvu profilaciju. *Squamae* su nezaobilazan motiv na plutejima oltarnih ograda i uvijek su okrenute tako da se polukružni završeci nalaze gore a ne dolje. Zahvaljujući tom pravilu, ovaj ulomak može se pravilno okrenuti. U raskošnijim varijantama, pluteji sa *squamama* znaju biti i perforirani. *Squamae* su na pluteje oltarnih ograda prešle sa svjetovnih antičkih ograda koje su mogle biti i željezne, a upravo takve niske ograde vide se na brojnim konzularnim diptisima ali i na bazi Teodozijeva obeliska gdje se javljaju svi motivi koje poznajemo s ranokršćanskih pluteja, pa tako i *squamae* i rombovi. Posve je jasno da su ograde u ranokršćanskim crkvama samo naslijedile iste motive koji su prilježili toj funkciji i izvan svetičnog ambijenta. A. Šonje datirao je ulomak u 5. stoljeće.

Iako se u zbirci Stomorica nalazi još jedan ranokršćanski ulomak pluteja, ukrašen mrežom rombova i istim klasi-



4. Aquileia, Museo Paleocristiano, ulomak prednje strane sarkofaga / Aquileia, Museo Paleocristiano, fragment of the front of a sarcophagus

zirajućim profilacijama (sl. 2), A. Šonje ga nigdje ne spominje a nepoznate su i okolnosti njegova pronalaska.¹² Ulomak je isklesan od identičnog vapnenca a dio je gornjeg ili donjeg dijela pluteja. Sačuvan je i trag krajnje rubne profilacije. Plutej je bio ukrašen mrežom rombova uokvirenom profilacijom i ukrasnom trakom koja se sastojala od pognutih S vitica. Čini se više nego vjerojatnim da je ovaj plutej činio istu oltarnu ogradu zajedno s prethodnim plutejem. Isti tretman rubnih profilacija i ukrasne plohe koja se ukrašava mrežom – na ovom primjeru mrežom rombova a na prethodnom mrežom *squama* – govori u prilog njihovom zajedničkom porijeklu. Jednako tako, oltarne ograde ukrašene rombovima derivat su antičkih ograda kakve su stajale u konzularnim i carskim ložama. Premda C. D. Shepard datira ulomak okvirno u 5. ili 6. stoljeće, sklonija sam prihvatiti dataciju A. Šonje ta ga pripisati 5. stoljeću zbog nedostatka tipičnih justinijanskih rješenja kakve poznajemo duž cijele istočne jadranske obale tijekom 6. stoljeća.

Najzanimljiviji ulomak ipak je onaj koji se sastoji od dva dijela koji se spajaju po frakturi. (sl. 3) Taj ulomak A. Šonje objavio je kao ulomak pluteja i datirao u 5. stoljeće.¹³ U gornjoj zoni nalazi se dvopruta vitica s listovima bršljana koji su usmjereni prema lijevo. Donja zona odvojena je od gornje dvostrukom profilacijom i od nje je očuvan samo ostatak neukrašene plohe. Na desnom kraju ulomka pre-

poznajemo ostatak pilastra s lisnatim kapitelom, dok A. Šonje govori o “*jajastom štapu*”.¹⁴ Pilastar je blago reljefno istaknut u odnosu na ostatak ulomka a prijelaz prema kapitelu ostvaren je također putem dvostruke profilacije koja je izdignuta u odnosu na profilaciju lijevog dijela ulomka.

Neobična dekoracija letvice i postojanje visinske razlike između profilacije pilastra i ostatka plohe nisu karakteristični za ranokršćanske pluteje. Međutim, identična dekoracija posvjedočena je na ulomcima ranokršćanskih sarkofaga iz Aquileje i Novigrada. U akvilejskom Museo Paleocristiano di Monastero izložena su tri ulomka s bršljanovom viticom i razdijelnim pilastrima, koji su pripadali istom sarkofagu.¹⁵ Preostao je ulomak prednje strane sarkofaga, ukrašen kristogramom u profiliranom zabatu (sl. 4), koji je najvjerojatnije bio središnji motiv, flankiran strigilama koje je pilastar dijelio s lisnatim kapitelom.¹⁶ Iznad strigila, a u istoj zoni s lisnatim kapitelom, nalazi se dvopruta bršljanova vitica usmjerena prema lijevo. Na ulomku je očuvana i izvorna rubna profilacija. Druga dva ulomka iz Aquileje pripadaju bočnim stranama (sl. 5) a na njima se nalaze tri pilastra s lisnatim kapitelima.¹⁷ Duž gornjeg ruba teže profilacija a ispod nje dvopruta bršljanova vitica. Između pilastara nalaze se dva profilirana luka koji počivaju na lebdećim konzolama.

Jednaka dekoracija s profiliranim lukovima, konzolama, pilastrom s lisnatim kapitelom, bršljanovom viticom pa čak



5. Aquileia, Museo Paleocristiano, ulomak bočne strane sarkofaga / Aquileia, Museo Paleocristiano, fragment of a side of a sarcophagus

i rubnom profilacijom nalazi se na ulomku (sl. 6) bočne strane ranokršćanskog sarkofaga iz Novigrada u Istri.¹⁸ Već je uočeno da su primjeri iz Novigrada i Aquileje produkti iste radionice.¹⁹ Ti sarkofazi pripadaju tipu arhitektonskog sarkofaga koji je bio popularan na području gornjeg Jadrana²⁰ a čak su i sarkofazi sjeverne Dalmacije bili bliski akvilejskoj produkciji.²¹ Motiv lukova na konzolama također je evidentiran na sarkofazima 3. stoljeća iz gornje Italije (npr. Modena i Carpi).²² Budući da je na ulomku iz Novalje očuvan samo rub sarkofaga ukrašen bršljanovom viticom, ne može se znati da li je pripadao prednjoj strani s pretpostavljenim strigilama ili jednoj od bočnih strana s lukovima na konzolama.

Zanimljivo je da je u Novalji već posvjedočeno postojanje arhitektonskog sarkofaga na primjeru sarkofaga Priska i Cinamije koji je uspješno rekonstruirala Anamarija Kuričić.²³ Taj poganski sarkofag iz 4. stoljeća bio je ukrašen plitkim arkadama na pročelnoj strani, između kojih se nalazila *tabula ansata* s pogrebnim natpisom Priska i Cinamije, dok su viseći lukovi ukrašavali bočne strane.²⁴

Kad je riječ o vremenu nastanka akvilejskog, novigradskog pa tako i novaljskog sarkofaga s pilastrima i bršljanovom viticom, oni su uglavnom datirani u 5. stoljeće, s tim da je datacija akvilejskog sarkofaga bila oslonac za dataciju novigradskoga. Akvilejski sarkofag uglavnom je pripisan 5. stoljeću na temelju *“naglašene stilizacije i gubitka plasti-*

citeta u jednostavnoj dekoraciji reljefa”.²⁵ Ulomak bočne strane sarkofaga iz Novigrada također je datiran u 5. stoljeće a to je ujedno i glavni oslonac za utvrđivanje najstarijeg sloja novigradskog ranokršćanskoga groblja, kako to ističe B. Marušić.²⁶ Nedavno je, međutim, F. Ciliberto iznijela mišljenje da akvilejski sarkofag pripada vremenu 4. stoljeća i da je ishodište njegove produkcije upravo Aquileia.²⁷ Iako je posljednja tvrdnja posve sigurno točna, teško je to reći i za kronološko određivanje. U najvećem broju slučajeva, nije lako razlučiti ranokršćansku skulpturu 4. i 5. stoljeća samo na temelju stilske analize, tim više što se kronološki parametri kao što su kvaliteta klesanja ili osebujnost motiva ne mogu primijeniti jednako na ostvarenja u velikim centrima kao što je bila Aquileia i na ona u manjim gradovima kao što su to, u ovom primjeru, Novigrad i Novalja. Ukoliko je akvilejski sarkofag doista nastao u 4. stoljeću, mogu li se novigradski i novaljski sarkofag također datirati u 4. stoljeće? Da li su u tim naseljima tako rano postojala razvijena grobišna mjesta s crkvama u koje su se smještali kameni sarkofazi imućnijih pokojnika? Zasad je odgovor na to pitanje negativan te se čini izglednijim da su ranokršćanski sarkofazi iz Novalje i Novigrada ipak pripadali nešto kasnijem horizontu 5. stoljeća.

Može se smatrati da je novaljski ulomak arhitektonskog sarkofaga s bršljanovom viticom, zajedno s još nekoliko sarkofaga, za koje se zna da su u središte Novalje doneseni s



6. Novigrad, lapidarij, ulomak bočne strane sarkofaga / Novigrad, Lapidarium, fragment of a side of a sarcophagus

groblja izvan zidina, sekundarno dospio unutar gradskih zidina te da je poslužio kao građevinski materijal za kasnije građevine nastale iznad velike ranokršćanske bazilike sv. Marije.

Prema svemu navedenom, ne može se razabrati da se upravo razmotreni ranokršćanski ulomci iz Novalje ne mogu interpretirati kao elementi dviju različitih oltarnih ograda 5. stoljeća, od kojih bi jedna bila čak i mramorna jer je zasad posvjedočena samo jedna oltarna ograda čiji su sastavni dijelovi bila dva pluteja izrađena od vapnenca, ukrašena uobičajenim ranokršćanskim motivima te nešto specifičnijim bordurama. S druge strane, ulomak s bršljanovom viticom govori u prilog arhitektonskom sarkofagu karakteristične akvilejske produkcije, koji je s jednog od gradskih groblja, bilo onog u Jazu ili Gaju, sekundarno dospio u područje ranokršćanske bazilike, najvjerojatnije nakon što je bio razbijen.

Bilješke

¹ A. Šonje, Kasnoantički spomenici na otoku Pagu, *Peristil* 24, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb 1981. Vidi raniju literaturu: A. Badurina, Ranokršćanski relikvijar iz Novalje, u: *Materijali XII. kongresa arheologa Jugoslavije – Zadar 1972*, Zadar 1976, str. 295.

² B. Ilakovac, Ranokršćanski relikvijari kesenske biskupije iz Novalje na otoku Pagu, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 26–27, Zagreb 1994, 49.

³ Pregled svih novaljskih ranokršćanskih objekata s pripadajućim nalazima i svom relevantnom literaturom vidi u: P. Chevalier, *Ecclesiae Dalmatiae*, Tome 1 – Catalogue, Split–Rome 1996, 64–72.

⁴ Riječ je o grobišnim ranokršćanskim crkvama na lokalitetima Jaz i Gaj; vidi: A. Šonje, n. dj., 7–12; A. Šonje, Altchristliche Basiliken in Novalja auf der Insel Pag, *Actes du VII Congrès international d'archéologie chrétienne*, Rome 1969, 697–704, sl. 3 i sl. 11; M. Skoblar, Ranokršćanska bazilika na lokalitetu Jaz kod Novalje, *Diadora* 22, Arheološki muzej u Zadru, Zadar (u tisku).

⁵ A. Šonje, n. dj. 1981, 13–16; B. Ilakovac, Apsidni mozaik ranokršćanske bazilike u Novalji, *Materijali* 16, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd 1981, 127.

⁶ Vidi bilj. 1.

⁷ B. Ilakovac, Čuda antičke Novalje, *Glas Novalje* 1, Mjesna zajednica Novalja, Novalja 1974, 17.

⁸ M. Suić, Episcopus Cessensis – iterum, *Croatia Christiana Periodica* 30/16, Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1992, 18 i 23.

⁹ A. Šonje, n. dj., 1981, 13.

¹⁰ A. Šonje, n. dj. 1969, 705, sl. 16. Dimenzije ulomka: visina 26 cm, širina 20 cm, debljina 10 cm.

¹¹ A. Šonje, n. dj. 1981, 14. Od njega podatak preuzima i P. Chevalier, n. dj., 66.

¹² Ulomak spominju C. D. Sheppard, Pre-Romanesque Sculpture: Evidence for the Cultural Evolution of the People of the Dalmatian Coast, *Gesta* 23/1, New York 1984, 9, sl. 2; P. Chevalier, n. dj., 66. P. Chevalier donosi podatak da je ulomak pluteja pronađen kod crkve sv. Marije te ga spominje kao dio oltarne ograde velike ranokršćanske crkve. Dimenzije: visina 22 cm, širina 29 cm, debljina 9 cm.

¹³ Ulomak pronađen u gomili kamenja zapadno od barokne kapele sv. Marije 1952. godine prilikom poravnavanja tla za postavljanje betonske ploče. Ulomak je objavio A. Šonje 1981. godine a nejasno je zašto se na objavu čekalo trideset godina. Dimenzije: visina 22 cm, dužina 53 cm, debljina 12 cm. A. Šonje, n. dj., 1981, 14, sl. 8, crt. 3. P. Chevalier, govoreći o novaljskoj bazilici sv. Marije spominje ulomak pluteja s bordurom ukrašenom vegetabilnom viticom a to jedino može biti ovaj koji je A. Šonje objavio. P. Chevalier, n. dj., 66.

¹⁴ A. Šonje, n. dj., 1981, 14.

- ¹⁵ J. Dresken-Weiland, *Repertorium der christlich-antiken Sarkophage, Band II ð Italien mit einem Nachtrag Rom und Ostia, Dalmatien, Museen der Welt*, Mainz 1998, 93, T. 87, sl. 3 i 4. Ulomci su pronađeni zajedno s drugim sekundarno upotrijebljenim ulomcima u bazilikama izvan gradskih zidina (Beligna, Monastero). Vidi i: C. Bertelli i drugi, *Bizantini, Croati, Carolingi: alba e tramonto di regni e imperi*, Skira, Milano 2001, 245 i 258; L. Beschi, Le arti plastiche, u: B. Forlati Tamaro i drugi, *Da Aquileia a Venezia: una mediazione tra l'Europa e l'Oriente dal 2. secolo a. C. al 6. secolo d. C.*, Libri Scheiwiller, Milano 1980, 422, sl. 403; B. Forlati Tamaro – L. Bertacchi, *Aquileia – Il museo paleocristiano*, Padova 1962, 28.
- ¹⁶ Dimenzije: visina 55 cm, širina 94 cm, debljina 13 cm.
- ¹⁷ Dimenzije: ulomak a) visina 57 cm, širina 133 cm, debljina 13 cm; ulomak b) visina 58 cm, širina 133 cm, debljina 13 cm.
- ¹⁸ B. Marušić, Kasnoantički kaštel Novigrad u svjetlu arheološke grade, *Diadora* 11. Arheološki muzej u Zadru, Zadar 1989, 313, bilj. 84, T. 2, sl. 1. Dimenzije: visina 67,5 cm, širina 71,5 cm, debljina 11,5 cm. Vidi i: L. Parentin, *Cittanova d'Istria*, Trieste 1974, 314, sl. 27; G. Cuscito, Il ciborio e l'epigrafe del vescovo Maurizio a Cittanova d'Istria, *Ricerche religiose del Friuli e dell'Istria* 3, Trieste 1984, 115–116; P. Porta, I rilievi altomedievali di Cittanova d'Istria, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* 32, Trieste 1984, 148, sl. 1.
- ¹⁹ J. Dresken-Weiland, n. dj., 93; F. Ciliberto, I sarcofagi paleocristiani di Aquileia: stato di ricerca e prospettive, *Atti della 36 Settimana di Studi Aquileiesi su Aquileia dalle origini alla costituzione del ducato longobardo – L'arte ad Aquileia dal secolo 4 al 9*, Aquileia (u tisku).
- ²⁰ C. Bertelli i drugi, n. dj., 258. Na hrvatskoj strani Jadrana najbolji primjeri su ulomci sarkofaga iz Poreča (3. stoljeće) i Rijeke. Vidi H. Gabelmann, Die Werkstattgruppen der oberitalienischen Sarkophage, *Beihefte der Bonner Jahrbucher* 34, Bonn 1973, 39; N. Cambi, *Antika*, Zagreb 2002, 168, sl. 259.
- ²¹ N. Cambi, n. dj., 168.
- ²² J. Dresken-Weiland, n. dj., 93.
- ²³ A. Kurilić, *Epigrafski spomenici na prostoru Novalje*, Novalja–Zadar 2004, 22–24; A. Kurilić, Latinski natpisi antičkog, kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog razdoblja na otoku Pagu i zadarsko-šibenskom otočju, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 36, Zadar 1994, 195–198, T. 2 i T. 3.
- ²⁴ A. Kurilić, n. dj. 2004, 24.
- ²⁵ C. Bertelli i drugi, n. dj., 258.
- ²⁶ B. Marušić, n. dj. 1989, 313.
- ²⁷ F. Ciliberto iznijela je takvo mišljenje 18. 5. 2005. u svom izlaganju pod naslovom *I sarcofagi paleocristiani di Aquileia: stato di ricerca e prospettive* na znanstvenom skupu u Aquileiji a isto je osobno potvrdila i na moj upit, na čemu joj zahvaljujem.
- L. Beschi, Le arti plastiche, u: B. Forlati Tamaro i drugi, *Da Aquileia a Venezia: una mediazione tra l'Europa e l'Oriente dal 2. secolo a. C. al 6. secolo d. C.*, Libri Scheiwiller, Milano 1980.
- N. Cambi, *Antika*. Povijest umjetnosti u Hrvatskoj, Zagreb 2002.
- P. Chevalier, *Ecclesiae Dalmatiae*, Tome 1 – Catalogue, Split–Rome 1996.
- F. Ciliberto, I sarcofagi paleocristiani di Aquileia: stato di ricerca e prospettive, *Atti della 36 Settimana di Studi Aquileiesi su Aquileia dalle origini alla costituzione del ducato longobardo ð L'arte ad Aquileia dal secolo 4 al 9*, Aquileia (u tisku)
- G. Cuscito, Il ciborio e l'epigrafe del vescovo Maurizio a Cittanova d'Istria, *Ricerche religiose del Friuli e dell'Istria* 3, Trieste 1984.
- J. Dresken-Weiland, *Repertorium der christlich-antiken Sarkophage, Band II ð Italien mit einem Nachtrag Rom und Ostia, Dalmatien, Museen der Welt*, Mainz 1998.
- B. Forlati Tamaro – L. Bertacchi, *Aquileia – Il museo paleocristiano*, Padova 1962.
- H. Gabelmann, Die Werkstattgruppen der oberitalienischen Sarkophage, *Beihefte der Bonner Jahrbucher* 34, Bonn 1973.
- B. Ilakovac, Čuda antičke Novalje, *Glas Novalje* 1. Mjesna zajednica Novalja, Novalja 1974.
- B. Ilakovac, Apsidni mozaik ranokršćanske bazilike u Novalji, *Materijali* 16, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd 1981.
- B. Ilakovac, Ranokršćanski relikvijari kesenske biskupije iz Novalje na otoku Pagu, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 26–27, Zagreb 1994.
- A. Kurilić, *Epigrafski spomenici na prostoru Novalje*, Novalja–Zadar 2004.
- A. Kurilić, Latinski natpisi antičkog, kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog razdoblja na otoku Pagu i zadarsko-šibenskom otočju, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 36, Zadar 1994.
- B. Marušić, Kasnoantički kaštel Novigrad u svjetlu arheološke gra_e, *Diadora* 11, Arheološki muzej u Zadru, Zadar 1989.
- L. Parentin, *Cittanova d'Istria*, Trieste 1974.
- C. D. Sheppard, Pre-Romanesque Sculpture: Evidence for the Cultural Evolution of the People of the Dalmatian Coast, *Gesta* 23/1, New York 1984.
- P. Porta, I rilievi altomedievali di Cittanova d'Istria, *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* 32, Trieste 1984.
- M. Skoblar, Ranokršćanska bazilika na lokalitetu Jaz kod Novalje, *Diadora* 22, Arheološki muzej u Zadru, Zadar (u tisku)
- M. Suić, Episcopus Cessensis – iterum, *Croatica Christiana Periodica* 30/16, Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1992.
- A. Šonje, Altchristliche Basiliken in Novalja auf der Insel Pag, *Actes du VII Congrès international d'archéologie chrétienne*, Rome 1969.
- A. Šonje, Kasnoantički spomenici na otoku Pagu, *Peristil* 24, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb 1981.

POPIS LITERATURE

C. Bertelli i drugi, *Bizantini, Croati, Carolingi: alba e tramonto di regni e imperi*, Skira, Milano 2001.

*Summary**Magdalena Skoblar**Fragments of Early Christian Sculpture from Novalja*

Twenty years ago A. Šonje published several Early Christian reliefs in his paper on Late Antique art and architecture on the island of Pag. In this often cited paper, A. Šonje gathered all the information he was able to find in the scholarly literature as well as the results of his own archeological research. The Late Antique sites coincide with the settlements on the northern part of the island of Pag such as Novalja, Stara Novalja and Caska which occupies the location of the Roman Cissa. However, the Early Christian phase was discovered only in Novalja which boasts as much as three Early Christian churches – two cemeterial ones at Jaz and Gaj, and the large basilica within the walls that was most probably dedicated to the Virgin Mary.

Among the scattered finds unearthed accidentally on the site of the long destroyed basilica of St Mary in the 1950s, A. Šonje mentions a couple of interesting Early Christian reliefs and believes that both of them belonged to two different fifth-century screen slabs, one of them even made of marble. The supposedly marble fragment is decorated with scales or *squamae*, as they were called, while the other fragment published by A. Šonje as the fragment of a different screen slab, is ornamented with a vegetal motif with ivy leaves and a small pilaster strip carrying a leaved capital. After a more careful analysis undertaken in the local collection Stomorica, where these reliefs are kept today, it became clear that the marble fragment mentioned by A. Šonje is actually made of limestone. In addition, a very similar fragment housed in the collection, decorated with a lozenge pattern, seems to belong to the same altar screen, which has been unnoticed before.

The fragment decorated with the ivy and the pilaster strip, on the other hand, surely did not belong to an Early Christian screen slab firstly because contemporary screen slabs never had such a decoration and secondly, because identical decoration has been attested elsewhere, on the Early Christian sarcophagi of the architectural type. The closest parallels can be found at Aquileia and Novigrad, where the same vegetal motif with ivy leaves and the same shallow pilaster strips with leaved capitals decorate the sides of the two sarcophagi already attributed to the same workshop. Although it was suggested by F. Ciliberto that the Aquileian sarcophagus might be of the fourth-century date, the fragments from Novalja and Novigrad probably belong to a later date, that of the 5th century, due to the overall archeological contexts of these two places.

Such an interpretation of these Early Christian reliefs, found on the site of the basilica of St Mary at Novalja, sheds a different light on the interior decoration of the basilica itself. Unlike A. Šonje had thought, the basilica did not have a marble altar screen but a limestone one decorated with *squamae* and lozenges, and it did not have two dissimilar screens at the same time, as he had believed, since the fragment with the vegetal motif he had published as an altar screen fragment has proven to be a fragment of the architectural sarcophagus, the kind of which had been produced at Aquileia and popular throughout the northern Adriatic basin.